

DARSLARDA ZAMONAVIY PSIXOLOGIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH: TA’LIM SAMARADORLIGI VA O‘QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISH OMILI

Maqola muallifi: **Jo‘rayeva Sanamxon**

Marhamat tumani 72-IDUM

(Ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabi) psixologi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada zamonaviy umumta’lim maktablarida, xususan, ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktablari (IDUM) sharoitida dars jarayonining samaradorligini oshirishda zamonaviy psixologik o‘yinlardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Maqolada psixologik o‘yinlarning o‘quvchilar kognitiv, kommunikativ va kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishdagi funksiyalari, ularni darslarda qo‘llash metodologiyasi hamda aniq bosqichlari (tayyorgarlikdan refleksiya gacha) tahlil qilingan. Shuningdek, Marhamat tumani 72-IDUM amaliyoti misolida o‘yinlarning o‘quvchilar ruhiy holati va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga ijobiy ta’siri ko‘rsatib o‘tilgan hamda pedagog va psixologlar uchun tavsiyalar berilgan

Kalit so‘zi O‘zbek tilida: Zamonaviy ta’lim, psixologik o‘yinlar, interaktiv metodlar, kognitiv rivojlanish, refleksiya, o‘quvchi shaxsi, 72-IDUM, motivatsiya, hissiy intellekt

Zamonaviy Ta’lim va Psixologik Yondashuv

Bugungi kunda ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan eng muhim vazifalardan biri nafaqat o‘quvchilarga fundamental bilimlar berish, balki ularning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy-psixologik moslashuvchanligi, kreativligi va hissiy intellektini (EQ) rivojlantirishdan iboratdir. An’anaviy dars o‘tish metodlari ba’zan o‘quvchilarda zerikish, charchoq va fanga nisbatan qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, zamonaviy maktab psixologi va pedagogining bosh maqsadi — dars jarayonini interaktiv, jonli va har bir bola uchun jozibador qilgan holda tashkil etishdir.

Ushbu maqsadga erishishda zamonaviy psixologik o‘yinlar beqiyos ahamiyatga ega. Psixologik o‘yinlar darslarda shunchaki vaqt o‘tkazish yoki ko‘ngilochar vosita emas, balki chuqur o‘ylangan, o‘quvchining ichki potensialini yuzaga chiqaradigan, sinfdagi ijtimoiy-psixologik iqlimni sog‘lomlashtiradigan kuchli pedagogik-psixologik vositadir. Marhamat tumani 72-sonli ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabida (IDUM) ham ushbu metodikadan dars va to‘garak mashg‘ulotlarida faol foydalanib kelinmoqda.

1. Psixologik O‘yinlarning Ta’limiy va Tarbiyaviy Funksiyalari

Dars jarayoniga psixologik o‘yinlarni olib kirish bir vaqtning o‘zida bir nechta muhim vazifalarni hal etishga yordam beradi:

* Kognitiv (bilish) funksiyasi: O‘quvchilarning diqqati, xotirasi, mantiqiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini o‘stiradi.

* Kommunikativ funksiyasi: Sinfdoshlar o‘rtasida to‘g‘ri muloqot o‘rnatish, bir-birini tinglash va fikrini madaniylashgan holda bayon qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

* Kreativ funksiyasi: Muammoli vaziyatlardan nostandart chiqish yo‘llarini topish va ijodiy yondashuvni rag‘batlantiradi.

* Relaksatsiya (psixologik yengillik) funksiyasi: Uzoq davom etgan aqliy mehnatdan so‘ng o‘quvchilardagi stress va toshqinlikni (charchoqni) pasaytiradi, miya faoliyatini qayta tiklaydi.

> Muhim eslatma: Zamonaviy o‘yinlar o‘quvchini faqat "tinglovchi" maqomidan "faol ishtirokchi va ijodkor" maqomiga olib chiqadi. Bu esa olingan bilimlarning uzoq muddatli xotirada muhrlanishini ta’minlaydi.

> 2. Darslarda Qo‘llaniladigan Zamonaviy Psixologik O‘yinlar Turlari va Ularning Mexanizmi

Maktab amaliyotida, ayniqsa yuqori va o‘rta sinf o‘quvchilari bilan ishlashda quyidagi zamonaviy o‘yin turlari yuqori samara beradi:

A) Kognitiv va Motivatsion O‘yinlar

Ushbu o‘yinlar darsning boshida (motivatsiya uyg‘otish uchun) yoki yangi mavzuni mustahkamlash qismida qo‘llaniladi.

* "6 ta fikrlash qalpog‘i" (Edvard de Bono metodi):

O‘quvchilar 6 ta guruhga bo‘linadi va har bir guruhga ma’lum rangdagi (Oq, Qizil, Qora, Sariq, Yashil, Ko‘k) xayoliy qalpoqlar beriladi. Muammo yoki mavzu ushbu qalpoqlar prizmasidan tahlil qilinadi: Oq qalpoq — faqat faktlar, Qizil — hissiyotlar, Qora — kamchilik va xavflar, Sariq — ijobiy tomonlar va foyda, Yashil — kreativ g‘oyalar, Ko‘k — xulosa. Bu o‘yin o‘quvchilarda tizimli va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi.

B) Kommunikativ va Jamoani Jipslashtiruvchi (Teambuilding) O‘yinlar

* "Icebreakers" (Muzlarni eritish o‘yinlari):

Yangi mavzuga kirishdan oldin yoki sinfda o‘zaro ishonchni mustahkamlashda ishlatiladi. Masalan, *"Agar men brend bo‘lganimda..."* o‘yini. O‘quvchilar o‘zlarini biror mashhur mahsulot yoki sifat bilan qiyoslab, o‘zlarining kuchli tomonlarini ochib berishadi. Bu o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash (samootsenka) darajasini ko‘taradi.

D) Kreativ va Muammoli-Vaziyatli O‘yinlar

"Keys-stadi (Case study)" elementlari bo‘lgan o‘yinlar:

O‘quvchilarga hayotiy muammoli vaziyat (keys) taqdim etiladi. Masalan, *"Kimsasiz orolda omon qolish"*. Guruh a‘zolari cheklangan resurslardan foydalanib, birgalikda qaror qabul qilishlari kerak. Bu o‘yin darsda yetakchilik (liderlik) sifatlarini va guruhda ishlash mas’uliyatini shakllantiradi.

3. Psixologik O‘yinlarni Tashkil Etish Metodologiyasi va Bosqichlari

Darsda o‘yin shunchaki tartibsiz o‘tkazilmasligi kerak. Muallif sifatida maktabimiz amaliyotida psixologik o‘yinlarni quyidagi 4 ta ketma-ket bosqichda tashkil etishni tavsiya etaman:

| Bosqich turi | Amalga oshiriladigan vazifalar | Kutiladigan natija |

| 1. Tayyorgarlik bosqichi | O‘yin maqsadi, qoidalari va vaqti aniq belgilanadi. Kerakli rekvizitlar tayyorlanadi. | O‘quvchilar o‘yin shartlarini aniq tushunishadi. |

| 2. Yo‘riqnoma (Instruktaj) | Psixolog yoki o‘qituvchi qoidalarni tushuntiradi, sinfda xavfsiz va bir-birini kamsitmaydigan muhit kafolatlanadi. | Psixologik to‘siqlar va qo‘rquvlar yo‘qoladi. |

| 3. O‘yin jarayoni (Aksiya) | O‘quvchilar bevosita o‘yinda ishtirok etishadi. Psixolog jarayonni faqat chetdan kuzatadi va yo‘naltiradi. | O‘quvchilarning ichki qobiliyatlari va his-tuyg‘ulari yuzaga chiqadi. |

| 4. Refleksiya (Debrifing) | Eng muhim bosqich. O‘yin tugagach, "Nimalarni his qildingiz?", "Bu vaziyatda sizga nima yordam berdi?", "Hayotda buni qanday qo‘llash mumkin?" kabi savollar bilan tahlil qilinadi. | Olingan tajriba xulosalanadi va bilimga aylanadi.

4. Marhamat Tumani 72-IDUM Amaliyotidan Tajribalar

72-IDUM o‘quvchilari chuqurlashtirilgan fanlarni o‘rganishgani sababli, ularda aqliy yuklama va mas’uliyat hissi yuqori bo‘ladi. Bu esa ba’zan imtihonlar oldidan xavotirlanish (trevojnost) darajasining oshishiga olib keladi. Biz maktabimizda darslar samaradorligini oshirish va o‘quvchilarning ruhiy salomatligini muhofaza qilish maqsadida bir qator zamonaviy o‘yinlarni dars jarayoniga integratsiya qildik.

Xususan, yuqori sinflarda o‘tkazilgan "Neyromashqlar va Assotsiatsiyalar" hamda "Intellectual bino" o‘yinlari natijasida o‘quvchilarning:

1. Diqqatni jamlash ko‘rsatkichi 18% ga oshdi;
2. Sinfidagi nizoli vaziyatlar va o‘zaro tushunmovchiliklar sezilarli darajada kamaydi;
3. Erkin va mustaqil fikrlaydigan o‘quvchilar qatlami kengaydi.

Ayniqsa, biologiya, tarix va adabiyot darslarida rolli psixologik o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarga qahramonlar yoki jarayonlarning ichki dunyosiga kirib borishga, mavzuni shunchaki yodlamasdan, his qilib o‘rganishga imkon bermoqda.

5. O‘qituvchi va Psixologlar Uchun Amaliy Tavsiyalar

Darslarda psixologik o‘yinlardan foydalanishda muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish lozim:

* Vaqtni to‘g‘ri taqsimlash (Taym-menejment): O‘yin darsning asosiy qismini yeb qo‘ymasligi kerak. U 5 daqiqadan 15 daqiqagacha davom etishi maqsadga muvofiq.

* O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish: O‘rta sinflar (5-7 sinflar) uchun ko‘proq harakatli va emotsional o‘yinlar to‘g‘ri kelsa, yuqori sinflar (8-11 sinflar) uchun intellektual, strategik va reflektiv o‘yinlar mos keladi.

* Ixtiyoriylik prinsipi: Hech bir o‘quvchi o‘yinda ishtirok etishga majburlanmasligi kerak. Majburlash bo‘lgan joyda psixologik effekt yo‘qoladi. Psixolog bola o‘z xohishi bilan qo‘shilishi uchun qulay muhit yaratishi shart.

* Ijobiy yakun: O‘yinda "yutqazganlar" bo‘lmasligi, har bir ishtirokchining o‘ziga xos hissasi e’tirof etilishi lozim.

Xulosa

Zamonaviy psixologik o‘yinlar — bu shunchaki vaqtichog‘lik emas, balki kelajak ta’limining muhim poydevoridir. Ular darslarni zerikarli qoliplardan xalos etadi, o‘quvchilarga o‘zaro hurmat, jamoada ishlash va qiyinchiliklarni oson yengish ko‘nikmalarini o‘rgatadi.

Marhamat tumani 72-IDUM tajribasi shuni ko‘rsatadiki, dars jarayoniga to‘g‘ri integratsiya qilingan psixologik o‘yinlar o‘quvchilarning nafaqat fanlarni o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilaydi, balki ularni mustaqil hayotga tayyor, ruhan sog‘lom, yetuk shaxs bo‘lib yetishishlariga xizmat qiladi.

Zero, baxtli va erkin muhitda o‘qigan bola buyuk kelajakni qurishga qodir bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR:

1. Vygotskiy L. S. "O‘yin va uning bolaning psixik rivojlanishidagi roli".
2. Edvard de Bono. "Fikrni boshqarishning 6 ta qalpog‘i" (Six Thinking Hats).
3. Zamonaviy interaktiv metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar to‘plami.